

ZBORNİK ZAVODA ZA POVIJESNE ZNANOSTI ISTRAŽIVAČKOG CENTRA
JAZU 12

Zagreb 1982, str. 266

U svesku su objavljene vrijedne rasprave s tematikom od srednjeg vijeka do naših dana.

J. Stipišić, *Hrvatski dignitar »risarius«* (1—7). Taj se naziv i funkcija dvorskog dignitara piše u ispravama X i XI st. kao: ricčar, rizar, risar. Stariji su ga povjesničari (Rački, Klaić, Šišić) zamjenjivali riječju »ubrutar«. Skok misli da je riječ romanska u značenju vojničkog zanimanja, V. Novak da je slavenska i upozorava na riječ poreznika, S. Antoljak je izvodi iz riječi »Ritter« što znači vitez. Autor pronalazi rješenje u praslavenskoj riječi riza (od-jeća, odora), u hrvatskom rizar, koja označava čovjeka koji se brine za dragocjenosti i novac na dvoru, rizničar. To je nova riječ hrvatskoga jezika i do sad u izvorima nepoznata funkcija među hrvatskim dvorjancima, kako zaključuje autor.

M. Matijević-Sokol, *Uspostava mletačke vlasti u Kotoru 1420. godine*. (Na osnovi kotorskih notarskih isprava) (9—20). Autor objavljuje tekstove četiriju isprava. U njima je zapisana zakletva Kotorana kojom 1420. priznaju mletačku vlast. Ona se nebitno razlikuje od one koja je objavljena u Statutu. U ispravama se spominju pojedinci koji su u to doba bili angažirani u političkom životu.

M. Kurelac, *Kulturna i znanstvena djelatnost Ivana Viteza od Srednje (1405—1472)* (21—34). Autor smješta Ivana Viteza od Srednje, jednog od »istaknutih humanista odgajatelja i osnivača centara humanističkog obrazovanja u nas i u srednjoj Evropi« u društvena, idejna i znanstvena strujanja »jeseni srednjeg vijeka« (23). Osnovao je modernu državnu kancelariju. Školovao se u Beču, Bolonji i Padovi. Prima utjecaje Petra Pavla Vergerija (starijeg). Notar 1436. u Sigismundovoj kancelariji, zatim protonotar i kanonik kustos u Zagrebu. To je poticao kulturno, znanstveno i umjetničko djelovanje. Suraduje s poljskim znanstvenim krugovima. Odgajatelj je na dvoru Ivana Hunjadija. Od 1442. kao prepozit pridonosi da je Veliki Varađin stjecište evropskih humanista. Postavši varađinskim biskupom još više produbljuje humanistički rad i istraživanja, posebice kozmosa. Iz tog su kruga sigurno nastale predradnje za utvrđivanje heliocentričnog sustava, pretpostavlja autor. Školovao je svog nećaka Ivana Česmičkog (Janus Pannonius). Uz to razvija diplomatsku, državničku pa i vojničku aktivnost velikog stila. Organizira izbor Matijaša Korvina za kralja 1458. Nakon toga postaje kancelar kraljevstva i

glavni kraljev savjetnik, nadbiskup ostrogonski i primas Ugarske. Ostrogon se razvija u središte političkog i kulturno-znanstvenog rada, sastajalište znanstvenika, književnika i umjetnika. U Bratislavi osniva 1467. sveučilište.

Autor zaključuje da je Vitezova djelatnost epohalna. Uvrštava ga u red izuzetnih likova našeg kasnog srednjeg vijeka. Zastupao je interese srednjeg i nižeg plemstva. »Velikim dijelom njegovom zaslugom kralj Matijaš Korvin uspio je formirati prvu suvremenu (centralistički) uređenu državu u srednjoj Evropi« (31). Kad se je Vitez suprotstavio neograničenoj kraljevoj vlasti, zapravo tiraniji, Matijaš je svog dobročinitelja bacio u tamnicu i zaplijenio mu imanja. Unatoč tome Vitez je postao i ostao »Lux Pannoniae« podvlači autor.

N. M o a č a n i n, *Osječki ili požeški sandžak* (35—40). Rješava se pitanje da li se srijemski sandžak nazivao i osječkim. Vijesti o osječkom sandžaku potječu nakon 1556. i nisu pouzdane, tvrdi autor. Analizira podatke prije te godine i uočava da u njima nema izričite potvrde u njegovu postojanju. Zna se za srijemski i požeški sandžak. Prvorazredni izvori nakon 1556. upućuju na zaključak da su pojedini pisci i sastavljači dokumenata zamjenjivali osječki za požeški sandžak. Prema tome, tvrdi autor, osječki nije postojao.

V. G a m u l i n, *Prilozi biografiji i djelu Marka Antonija de Dominisa* (41—48). Priopćava nekoliko novih podataka kojima upotpunjuje biografiju tog kontroverznog crkvenog premeta, nekadašnjeg splitskog nadbiskupa. Pronašla ih je u British Museum Library i Public Record Office u Londonu.

S. K r i v o š i ć, *Dumreicherova tvornica žeste i pjenice u Savskom Marofu. Prilog gospodarskoj povijesti Hrvatske krajem XIX stoljeća* (49—61). Prikazuje rad tvornice kvasca i špirita u Savskom Marofu, »izgrađena je među prvim tvornicama takve vrste na području današnje Jugoslavije i jedina se održala do danas... bila je jedan od nosilaca gospodarskog razvitka Hrvatske, tvornica je bila među pionirima industrijalizacije Hrvatske« (49). Podignuta je na januševačkom vlastelinstvu u općini Zaprešić, čija je poljoprivreda davala tvornici potrebne sirovine. Tvornica i gazdinstvo činili su jednu cjelinu. Autor objavljuje podatke o poljoprivrednoj proizvodnji na januševačkom vlastelinstvu. Klasificiralo se u red manjih veleposjeda u Hrvatskoj i Slavoniji. Industrijska proizvodnja na njemu počinje 1875, kad je proradila pecara za proizvodnju alkohola, da bi 1876. bila pretvorena u tvornicu kvasca. 1877. registrirana je pod nazivom »Baruna Dumreichera tvornica i rafinerija špirita i pjenice u Marofu«. Od 1878. stalno se proizvodi kvasac i špirit, pa se ta godina uzima kao početak rada tvornice. Slijede podaci u proizvodnoj opremi, količini proizvodnje, sirovinama, zaposlenim radnicima, cijeni i prodaji. Na kraju je ocjena Dumreichera kao privrednika.

U posebnom dodatku su J. Stipišić i M. Šamšalović priredili i objavili »*Zapisnici Velikog vijeća grada Splita. Libri Maioris consilii civitatis Spaleti 1352—1354, 1357—1359*« (65—266). Indekse je sastavila M. Matijević-Sokol. Premda su to neznatni ostaci nekadašnjih zapisnika, ipak su veoma korisni radi upoznavanja zakonodavnih i upravnih organa splitske komune. Osim toga važni su za proučavanje privrednog i uslužnog života i njegovih nosilaca, te veza srednjovjekovnog Splita s ostalim jadranskim komunama.

Josip Lučić

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU — INSTITUT ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

VOL. 17

Z A G R E B

1984.

Izdavač: Sveučilište u Zagrebu — Centar za povijesne znanosti
Odjel za hrvatsku povijest

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Centar za povijesne znanosti — Odjel za hrvatsku povijest,
Zagreb, Krčka 1

Časopis izlazi jednom godišnje

Cijena ovog broja iznosi 600 din.

Izdavanje časopisa sufinancira Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SRH-VII.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske br. 6859,1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođeni su plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informiranje SRH pod br. UP-547,2 — 84 — 1984

RADOVI 17

Za izdavača
Prof. dr *Josip Adamček*

Lektor
Ivan Tolj

Korektor
Ivan Tolj

Tehnički urednik
Franjo Čuješ

SURADNICI U OVOM BROJU

ANDRIĆ mr Jasna, Filozofski fakultet, Zagreb
ANTIĆ dr Ljubomir, Centar za istraživanje migracija Krčka 1, Zagreb
ANTOLJAK dr Stjepan, Zajčeva 31, Zagreb
BERTOSA dr Miroslav, Karličeva 12, Pula
BOBAN mr Branka, Centar za povijesne znanosti, Zagreb
BUDAK mr Neven, Filozofski fakultet, Zagreb
GOLDSTEIN Ivo, Filozofski fakultet, Zagreb
JURIĆ Radomir, Arheološki muzej, Zadar
JURIŠIĆ Ivan, Rakusina 12, Zagreb
LUCIĆ dr Josip, Centar za povijesne znanosti, Zagreb
MIJATOVIĆ Anđelko, Palmira Togliatija 12, Susedgrad, Zagreb
MIROŠEVIĆ mr Franko, Zavod za prosvjetno-pedagošku službu SHH, Zagreb
OČAK dr Ivan, Centar za povijesne znanosti, Zagreb
PAVLIČEVIĆ dr Dragutin, Centar za povijesne znanosti, Zagreb
POPOVIĆ mr Štefanija, Centar za povijesne znanosti, Zagreb
RAUKAR dr Tomislav, Filozofski fakultet, Zagreb
STANČIĆ dr Nikša, Filozofski fakultet, Zagreb
STRČIĆ dr Mirjana, Kumičićeva 42, Rijeka
SZABO dr Agneza, Muzej grada Zagreba
VRANJEŠ-SOLJAN mr Božena, Centar za povijesne znanosti, Zagreb
ZORIĆ Damir, Salopekova 18, Zagreb